

Валентин Кавунник

Київ (Україна)

МОДЕЛЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПОГЛЯДАХ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Модель українського суспільства у поглядах Михайла Грушевського – це протистояння між владою та народом. В залежності від історичного періоду в зміст терміну «влада» вкладалося різне значення: князь та його дружина, гетьманська старшина, яка в пізніші часи стала російським дворянством або польською шляхтою.

Модель українського суспільства сформувалася ще за Київської Русі, в століттях протистояння між князівською адміністрацією та громадою земель. Київські князі, які були призначені на землі, егоїстично використовували ресурси громади: утримували за її рахунок свою дружину, встановлювали високі податки у золоті чи сріблі, втручалися у внутрішнє життя громади. У свою чергу громада збройно повставала проти князівської влади, або після смерті князя грабувала його двір. Не випадково з наближенням армії Золотої Орди до кордонів Київської Русі, громада не підтримала князів, а натомість сприйняла зверхність баскаків – намісників татар на українських землях. На відміну від князів, баскаки збирали податки не у грошовому (золото, срібло), а в натуральному (продуктами, сіном, зерном) еквіваленті, і головне, що баскаки не втручалися у внутрішнє життя громади. Територія, на якій проживали «татарські люди» – населення, яке лояльно ставилося до Золотої Орди, сягало Мазовецьких земель – території сучасної східної Польщі.

Ні в літописах, ні, особливо, в дослідженнях істориків Російської імперії, тема «татарських людей» не була популярною. Взагалі в історіографії цей період називався спустошенням «южнорусских» земель, вивчення якого само по собі виключалося.

Натомість Михайло Грушевських у численних своїх студіях (від статей до «Історії України-Русі», включаючи монографічні праці) доводив, що спустошення як такого не було, а громадсько-політичне та економічне життя в Україні тривало.

Так утвердилося самоврядування українського суспільства, позбавленого адміністративних впливів. З поширення влади князів Великого Князівська Литовського, а пізніше, після Люблінської унії, Речі Посполитої, на півдні України виникає Дикий Степ, куди тікали ті, хто не сприймав над собою будь-якої влади.

Взаємодія народу із гетьманською старшиною, яка пізніше перетворилася або в російське дворянство, або в польську шляхту, лише підтвердила принцип автономності громади і влади в українській суспільно-політичній традиції.

На жаль, цей принцип спрацював і за часів Української Народної Республіки, коли не стільки присутність большевицької армії, скільки аполітичність українського селянства визначило утвердження большевицької влади в Україні. Не зважаючи на присутність різних армій, селяни продовжували вирощувати хліб, до тих пір, поки большевицька адміністрація дозволяла це робити.

Дуалізм влади і народу, або «провідної верстви» і «плебеїв», зустрічаємо в працях В'ячеслава Липинського та Дмитра Донцова (творчість останнього є похідною від спадщини першого), з тією відмінністю, що в них вивищується роль аристократії з позицій не якою вона була, а якою б мала бути. Михайло Грушевський отримав ярлик народолобця, за те, що саме в народі вбачав носія національних традицій: в першу чергу мови – основи української ідентичності, на відміну від української аристократії, яка постійно денационалізувалася: русифікувалася або полонізувалася. Михайло Грушевський був більше реальним політиком за «романтика» В'ячеслава Липинського, оскільки вбачав основу побудови національної держави не в українській аристократії чи середньому класі, якого фактично не було в Україні, а в українському селянстві, яке, на жаль, пасивно поставилося до ідеї самостійної національної держави.